

dr Kaja Zaleska-Korziuk

ORCID: 0000-0003-4389-7308

kaja.zaleska@prawo.ug.edu.pl

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Gdański

Wpływ braku możliwości poniesienia kosztów postępowania arbitrażowego przez stronę na skuteczność zapisu na sąd polubowny – glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2024 r., II CSKP 897/22

Słowa kluczowe: zapis na sąd polubowny; klauzula arbitrażowa; niewykonalność; ubóstwo strony; brak możliwości poniesienia kosztów postępowania arbitrażowego

Glosa stanowi krytyczną analizę postanowienia Sądu Najwyższego w kontekście problemu wpływu obiektywnego braku możliwości poniesienia przez stronę kosztów wszczęcia i prowadzenia postępowania arbitrażowego na wykonalność zapisu na sąd polubowny. Po pierwsze, kwestia braku możliwości poniesienia kosztów postępowania arbitrażowego przez stronę powinna być oceniana z zachowaniem zasady *kompetenz-kompetenz*. Po drugie, brak możliwości wszczęcia i prowadzenia postępowania arbitrażowego powinien zostać udowodniony przez stronę dla celów stwierdzenia niewykonalności zapisu na sąd polubowny na podstawie art. 1165 § 2 k.p.c. Po trzecie, uzależnienie przesłanki niewykonalności zapisu na sąd polubowny od uregulowania krajowego dotyczącego warunków udzielania zwolnienia od kosztów sądowych koliduje z potrzebą zapewnienia jednolitej wykładni art. 8 ust. 1 ustawy modelowej UNCITRAL.

Wprowadzenie

W postanowieniu z dnia 19 stycznia 2024 r. w sprawie o sygn. akt II CSKP 897/22 Sąd Najwyższy uznał, że obiektywny brak możliwości pokrycia przez stronę kosztów wszczęcia i prowadzenia postępowania przed sądem polubownym powoduje niewykonalność zapisu na sąd polubowny w rozumieniu art. 1165 § 2 k.p.c.¹

Ubóstwo strony jako przesłanka niewykonalności zapisu na sąd polubowny jest przy

tym istotne zarówno z perspektywy krajowego porządku prawnego, jak i z perspektywy międzynarodowej z uwagi na fakt, że art. 1165 § 2 k.p.c. oparty został na art. 8 ust. 1 ustawy modelowej UNCITRAL².

Problem ubóstwa strony (rozumianego jako brak możliwości poniesienia kosztów koniecznych dla wszczęcia i prowadzenia postępowania arbitrażowego) jako przesłanka niewykonalności zapisu na sąd polubowny w rozumieniu

¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2024, poz. 1568, ze zm.).

² Ustawa modelowa o międzynarodowym arbitrażu handlowym, przyjęta przez Komisję Międzynarodowego Prawa Handlowego ONZ (UNCITRAL) w dniu 21 czerwca 1985 r., zmieniona w dniu 7 lipca 2006 r.

art. 8 ust. 1 ustawy modelowej UNCITRAL oraz art. II ust. 3 konwencji nowojorskiej³ budzi kontrowersje w praktyce arbitrażowej⁴.

Wpływ braku możliwości zapłaty zaliczki na koszty postępowania arbitrażowego na ważność lub wykonalność zapisu na sąd polubowny był w 2023 r. analizowany przez Sąd Najwyższy Zjednoczonych Emiratów Arabskich⁵, który doszedł do wniosków zupełnie odmiennych niż polski Sąd Najwyższy. Należy przy tym mieć na uwadze, że od 2018 r. uregulowanie arbitrażu w prawie Zjednoczonych Emiratów Arabskich jest oparte na ustawie modelowej UNCITRAL. W rezultacie analizując problem wpływu braku możliwości zapłaty zaliczki na koszty postępowania przez stronę na zapis na sąd polubowny, oba sądy najwyższe dokonywały analizy interpretacji przesłanek niewykonalności zapisu na sąd polubowny w rozumieniu art. 8 ust. 1 ustawy modelowej UNCITRAL. Doszły one jednak do zupełnie odmiennych wniosków. O ile polski Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, że brak możliwości poniesienia przez stronę kosztów wszczęcia i prowadzenia postępowania arbitrażowego powoduje niewykonalność zapisu na sąd polubowny w rozumieniu art. 1165 § 2 k.p.c. (a więc kwalifikację zapisu na sąd polubowny jako *inoperative or incapable of being performed* w rozumieniu art. 8 ust. 1 ustawy modelowej UNCITRAL), o tyle Sąd Najwyższy Zjednoczonych Emiratów Arabskich dokonał zmiany wcześniejszej linii

orzeczniczej i przyjął, że umorzenie postępowania arbitrażowego na skutek braku zapłacenia przez stronę zaliczki na koszty postępowania nie powoduje jakiegokolwiek wadliwości zapisu na sąd polubowny, czy to w postaci utraty mocy, czy to w postaci niewykonalności zapisu na sąd polubowny. Sprzeczność stanowisk obu sądów co do kwalifikacji tej samej okoliczności jako powodu niewykonalności zapisu na sąd polubowny w oczywisty sposób koliduje z potrzebą zapewnienia jednolitej wykładni art. 8 ust. 1 ustawy modelowej UNCITRAL.

Z tego powodu konieczna wydaje się analiza stanowiska Sądu Najwyższego, które legło u podstaw głosowanego postanowienia.

Analiza postanowienia Sądu Najwyższego

Co do zasady należy podzielić zapatrywanie Sądu Najwyższego, że brak możliwości poniesienia kosztów postępowania arbitrażowego przez powoda powoduje niewykonalność zapisu na sąd polubowny (art. 1168 § 2 k.p.c.), a nie nieważność tego zapisu (art. 1165 § 2 k.p.c.). Nie ma bowiem wątpliwości, że ewentualna niewykonalność zapisu na sąd polubowny związana z brakiem możliwości pokrycia kosztów postępowania arbitrażowego przez stronę może ulec zmianie w przyszłości⁶. O ile jednak konkluzja Sądu Najwyższego pozostaje teoretycznie zgodna z jednolitą wykładnią art. 8 ust. 1 ustawy modelowej UNCITRAL, o tyle przesłanki przedstawione przez Sąd Najwyższy w uzasadnieniu głosowanego postanowienia wydają się dyskusyjne.

Przed wszystkim należy wyraźnie podkreślić, że w analizowanym stanie faktycznym powód nie podjął nawet próby wszczęcia postępowania arbitrażowego, a wręcz przeciwnie – wszczął postępowanie przed sądem powszechnym, pomimo związania zapisem na sąd polubowny (SAKIG – Sąd Arbitrażowy przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie). W rezultacie rozważania Sądu Najwyższego dotyczące obiektywnej niemożliwości ponie-

³ Konwencja o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych, sporządzona w Nowym Jorku 10 czerwca 1958 r. (Dz.U. 1962, nr 9, poz. 41, z późn. zm.).

⁴ S. Kröll, *The 'incapable of being performed' exception in Article II(3) of the New York Convention* [w:] *Enforcement of Arbitration Agreements and International Arbitral Awards: The New York Convention in Practice*, eds. E. Gaillard, D. Di Pietro, London 2008, s. 343.

⁵ L. Kristovic-Blazevic, T. Vorotilova, M. Dumas, *Dubai Court of Cassation confirms validity and enforceability of arbitration agreements despite non-payment of arbitration costs*, 19.02.2024, <https://www.globalarbitrationnews.com/2024/02/19/dubai-court-of-cassation-confirms-validity-and-enforceability-of-arbitration-agreements-despite-non-payment-of-arbitration-costs> (dostęp: 29.07.2025).

⁶ S. Kröll, *op. cit.*, s. 328.

sienia przez powoda kosztów koniecznych do wszczęcia i prowadzenia postępowania arbitrażowego zostały przeprowadzone *in abstracto*, tj. w oderwaniu od chociażby szacunkowych kosztów jakiegokolwiek postępowania arbitrażowego, wszczętego na podstawie wiążącego strony zapisu na sąd polubowny.

Problem braku możliwości poniesienia przez stronę kosztów postępowania arbitrażowego jest naturalnie związany z odpłatnością arbitrażu, stanowiącą jego podstawową cechą⁷. Na koszty postępowania arbitrażowego składają się przede wszystkim koszty działania samego sądu polubownego, do których zalicza się koszty stałego sądu polubownego (instytucji arbitrażowej) oraz wynagrodzenie i wydatki arbitrów⁸. Poza kosztami postępowania arbitrażowego strony ponoszą również koszty związane z występowaniem przed sądem polubownym, na które składają się koszty zastępstwa procesowego, opinii rzeczoznawców czy tłumaczy⁹. W rezultacie zaleta arbitrażu, jaką miała być oszczędność kosztów, w praktyce nie występuje¹⁰.

W literaturze przedmiotu wyróżnia się dwa podejścia do problemu „ubóstwa” strony zapisu na sąd polubowny, rozumianego jako brak możliwości poniesienia kosztów postępowania arbitrażowego. Są to koncepcje materialnoprawna oraz proceduralna¹¹. Koncepcja materialnoprawna ujmując „ubóstwo” strony w kontekście wykonalności albo ważności zapisu na sąd polubowny, postrzegając arbitraż przez pryzmat prawa do sądu, natomiast podejście pro-

ceduralne ujmując ten problem raczej w kontekście zasady *kompetenz-kompetenz*¹².

Nie budzi wątpliwości, że w głosowanym postanowieniu Sąd Najwyższy przyjął koncepcję materialnoprawną. W szczególności wskazał, że warunkiem skuteczności zapisu na sąd polubowny jest możliwość uzyskania efektywnej ochrony przed sądem polubownym, co w ocenie Sądu Najwyższego znajduje potwierdzenie w brzmieniu art. 1168 k.p.c., a także w art. 1165 § 2 k.p.c. Jednocześnie, interpretując pojęcie „niewykonalności” zapisu na sąd polubowny, Sąd Najwyższy przyjął, że „niewykonalność” zapisu na sąd polubowny dotyczy ogółu sytuacji, w których przeprowadzenie postępowania przed sądem polubownym nie jest możliwe, a które nie prowadzą do utraty mocy przez zapis na sąd polubowny.

Co do zasady przyjmuje się, że zapis na sąd polubowny jest niewykonalny z uwagi na wadliwą redakcję klauzuli arbitrażowej (tzw. patologiczne klauzule arbitrażowe)¹³. Z tego powodu za niewykonalne uznaje się też klauzule arbitrażowe, które stawiają niemożliwe do spełnienia w praktyce wymagania w zakresie kwalifikacji arbitrów czy też wskazują na właściwość stałego sądu arbitrażowego, którego nie sposób zidentyfikować w drodze rozsądnej interpretacji tego wskazania albo podają jako miejsce arbitrażu miejscowość, która obiektywnie nie istnieje¹⁴. Niemniej analizowany problem braku możliwości poniesienia przez stronę kosztów postępowania arbitrażowego nie jest jednoznacznie zaliczany do przesłanek niewykonalności zapisu na sąd polubowny¹⁵, z wyjątkiem tzw. interpretacji germańskiej (interpretacja ta budzi zresztą kontrowersje w kontekście zgodności z celami art. II ust. 3

⁷ S. Cieślak, *Konsekwencje procesowe braku środków finansowych strony na pokrycie kosztów wszczęcia i prowadzenia postępowania arbitrażowego. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 19.01.2024 r., II CSKP 897/22*, „Polski Proces Cywilny” 2024, nr 3, s. 412.

⁸ P. Pietkiewicz, *Koszty postępowania przed sądem polubownym* [w:] *System Prawa Handlowego*, t. 8: *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2015, s. 628.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ K. Zaleska-Korziuk, *Charakter prawny umowy o finansowanie postępowania arbitrażowego przez osobę trzecią (third-party funding)*, Warszawa 2021, s. 11.

¹¹ M. Carvalho Engholm Cardoso, *Impecunious parties in international commercial arbitration*, „Arbitration International” 2020, vol. 36(1), s. 124.

¹² *Ibidem*, s. 125.

¹³ M. Tomaszewski, *Umowa o arbitraż* [w:] *System Prawa Handlowego*, t. 8: *Arbitraż...*, s. 338.

¹⁴ *Ibidem*; M. Żukrowska, *Atypowe klauzule arbitrażowe*, Kraków 2023 (maszynopis pracy doktorskiej, Uniwersytet Jagielloński), s. 46.

¹⁵ G.B. Born, *International Commercial Arbitration*, vol. 1: *International Arbitration Agreements*, Alphen aan den Rijn 2014, s. 892–893.

konwencji nowojorskiej¹⁶), do której Sąd Najwyższy odwołuje się wyraźnie w uzasadnieniu glosowanego postanowienia.

W tym miejscu pojawia się jednak jeden podstawowy problem: Czy można ustalić niewykonalność zapisu na sąd polubowny (rozumianą jako brak możliwości uzyskania efektywnej ochrony) bez podjęcia przez stronę próby wszczęcia postępowania arbitrażowego?

Należy przy tym pamiętać, że na gruncie art. II ust. 3 konwencji nowojorskiej (którego powtórzeniem jest art. 8 ust. 1 ustawy modelowej UNCITRAL¹⁷, a także art. 1165 § 2 k.p.c.) przyjmuje się, iż ciężar dowodu w zakresie zarzucanej „niewykonalności” zapisu na sąd polubowny spoczywa na stronie podnoszącej ten zarzut zgodnie z domniemaniem wykonalności zapisu na sąd polubowny¹⁸. Ponadto w literaturze podkreśla się konieczność ścisłej interpretacji „ubóstwa” strony w kontekście niewykonalności zapisu na sąd polubowny, co wiąże się przede wszystkim z obciążeniem ciężarem dowodu strony powołującej się na niewykonalność zapisu, wymogiem udowodnienia, a nie uprawdopodobnienia, braku środków na pokrycie kosztów postępowania arbitrażowego, a także wykazania, że obiektywnie korzystniejszym rozwiązaniem dla powoda jest dochodzenie roszczeń w postępowaniu przed sądami powszechnymi w porównaniu z postępowaniem arbitrażowym (np. poprzez możliwość skorzystania ze zwolnienia z kosztów sądowych). Dodatkowo strona przeciwna powinna mieć prawo „zapobiec” ustaleniu niewykonalności zapisu na sąd polubowny poprzez poniesienie kosztów postępowania arbitrażowego. W końcu w zakres pojęcia „kosztów postępowania arbitrażowego” nie powinny wchodzić koszty reprezentacji strony w postępowaniu arbitrażowym przez pełnomocnika¹⁹.

W glosowanym postanowieniu Sąd Najwyższy odniósł się wyłącznie do jednej

z wymienionych wyżej przesłanek, a mianowicie do możliwości skorzystania przez stronę ze zwolnienia z kosztów sądowych w postępowaniu przed sądem powszechnym, przyjmując, że udzielenie zwolnienia od kosztów sądowych stanowi podstawę domniemania faktycznego, iż strona nie może ponieść kosztów wszczęcia i prowadzenia postępowania przed sądem polubownym (równych lub przewyższających koszty postępowania przed sądem powszechnym) bez „uszczerbku dla utrzymania siebie i rodziny”. Takie domniemanie faktyczne byłoby logiczne, gdyby w toku postępowania sądowego doszło do ustalenia wysokości kosztów postępowania arbitrażowego do poniesienia przez stronę powołującą się na niewykonalność zapisu na sąd polubowny spowodowaną ubóstwem strony. Niedopuszczalne jest jednak przyjmowanie przez Sąd Najwyższy *a priori*, że koszty postępowania arbitrażowego są zawsze co najmniej równe kosztom postępowania sądowego. Zaniechanie ustalenia kosztów postępowania arbitrażowego do poniesienia przez stronę powoduje, że nie dochodzi do ustalenia faktów, z których można wyprowadzić jakiegokolwiek domniemanie faktyczne w rozumieniu art. 231 k.p.c.

W tym kontekście należy również zauważyć, że w glosowanym postanowieniu Sąd Najwyższy wielokrotnie odnosi się do „kosztów wszczęcia i prowadzenia postępowania arbitrażowego”, nie wyjaśniając, jakie koszty składają się na „koszty wszczęcia i prowadzenia postępowania arbitrażowego”. Niemniej już samo posługiwanie się przez Sąd Najwyższy koniunkcją daje podstawę do rozróżnienia pomiędzy kosztami wszczęcia postępowania arbitrażowego a kosztami prowadzenia postępowania arbitrażowego. Uzasadnione wydaje się przy tym przyjęcie, że do kosztów wszczęcia postępowania arbitrażowego należy zaliczyć opłatę rejestracyjną²⁰, której niewniesienie przez stronę powoduje odmowę wszczęcia postępowania albo jego umorzenie. Do kosztów prowadzenia postępowania arbitrażowego nale-

¹⁶ S. Kröll, *op. cit.*, s. 349.

¹⁷ *Ibidem*, s. 324.

¹⁸ *Ibidem*, s. 323.

¹⁹ *Ibidem*, s. 350.

²⁰ P. Pietkiewicz, *op. cit.*, s. 645.

żałoby wobec tego zaliczyć pozostałe koszty, a więc opłatę arbitrażową, wynagrodzenia i koszty arbitrów. Jednocześnie nie jest jasne, w jaki sposób należy kwalifikować zaliczkę na poczet kosztów postępowania, której niewniesienie przez stronę powoduje różne skutki procesowe, zależne od postanowień regulaminu arbitrażowego (np. wstrzymanie dalszego postępowania lub jego zakończenie, odmowę podjęcia czynności związanej z obowiązkiem uiszczenia zaliczki²¹, odmowę wszczęcia postępowania, zwrot pozwu arbitrażowego²²).

Nie można również zgodzić się z konstatacją Sądu Najwyższego, że ustalenie niewykonalności zapisu na sąd polubowny wymaga porównania wysokości kosztów koniecznych do poniesienia w celu wszczęcia postępowania przed sądem polubownym i sądem państwowym z uwzględnieniem przesłanek warunkujących ewentualne zwolnienie od kosztów sądowych. Brak jest bowiem jakiegokolwiek uzasadnienia dla ustalania „ubóstwa” strony, skutkującego niewykonalnością zapisu na sąd polubowny, w oparciu o kryteria zwolnienia od kosztów sądowych. Rozwiązanie takie prowadzi do uzależnienia przesłanki niewykonalności zapisu na sąd polubowny od uregulowania krajowego dotyczącego warunków udzielania zwolnienia od kosztów sądowych (o ile takie uregulowania w ogóle występują), a w konsekwencji do zróżnicowania podstaw dla ustalenia niewykonalności zapisu na sąd polubowny. Ponadto założenie takie rodzi problemy natury kolizyjno-prawnej, związane z ustaleniem prawa właściwego dla zwolnienia strony od kosztów sądowych. Nawet bez pogłębionej analizy prawdopodobne wydaje się zaistnienie kontrowersji co do tego, czy właściwe dla oceny podstaw do zwolnienia strony od kosztów sądowych powinno być prawo właściwe dla zapisu na sąd polubowny, czy też prawo właściwe dla postępowania arbitrażowego.

Na stanowczą krytykę zasługuje pogląd Sądu Najwyższego, że brak jest podstaw do

stwierdzenia niewykonalności zapisu na sąd polubowny w sytuacji, gdy strona nie może uzyskać zwolnienia od kosztów sądowych, a wysokość opłat w postępowaniach sądowym i arbitrażowym jest porównywalna. Takie stanowisko Sądu Najwyższego wydaje się pozwalać na kwestionowanie skuteczności zapisu na sąd polubowny wyłącznie w oparciu o dysproporcję kosztów w postępowaniach sądowym i arbitrażowym. Należy przy tym mieć na uwadze, że postępowanie arbitrażowe jest co do zasady droższe od postępowania przed sądami powszechnymi, co wynika z wyłącznego finansowania tego postępowania przez strony²³. Dla przykładu same wynagrodzenia arbitrów to około 60% kosztów działania sądu polubownego²⁴, co stanowi koszt, który w naturalny sposób nie występuje w postępowaniu sądowym.

W swoich rozważaniach Sąd Najwyższy w całości pominął skutki zwolnienia strony od kosztów sądowych w części. Nie budzi przy tym wątpliwości, że takie zwolnienie jest nie tylko możliwe, ale również powoduje obniżenie kosztów postępowania przed sądem powszechnym, a co za tym idzie jest ekonomicznie korzystniejsze dla strony w porównaniu do postępowania arbitrażowego. Mając na uwadze logikę Sądu Najwyższego, wydaje się, że także częściowe zwolnienie strony z kosztów sądowych stanowiłoby argument przemawiający za ustaleniem niewykonalności zapisu na sąd polubowny.

Co ciekawe, w głosowanym postanowieniu Sąd Najwyższy zaniechał ustalenia, czy ubóstwo powoda miało charakter pierwotny czy wtórny. Nie budzi przy tym wątpliwości, że poczynienie ustaleń w tym zakresie byłoby uzasadnione, mając na uwadze, że klauzula

²¹ § 52 ust. 2 regulaminu arbitrażowego SAKIG.

²² P. Pietkiewicz, *op. cit.*, s. 647–648.

²³ M. Tomaszewski, *Skuteczność ochrony prawnej przed sądami polubownymi. Doświadczenia polskie*, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 1, s. 56; M. Orecki, *Brak środków finansowych na postępowanie przed sądem polubownym a zapis na sąd polubowny*, „Polski Proces Cywilny” 2016, nr 1, s. 87; K. Zaleska-Korziuk, *op. cit.*, s. 11–13.

²⁴ K. Zaleska-Korziuk, *op. cit.*, s. 13.

arbitrażowa została zawarta w umowie inwestycyjnej pomiędzy powodem, będącym osobą fizyczną, a spółką z siedzibą w Luksemburgu. Należy przy tym uwzględnić to, że do pierwotnego ubóstwa strony dochodzi w sytuacji, w której stronie (de facto o słabszej pozycji w danych okolicznościach zawierania zapisu na sąd polubowny) zapis na sąd polubowny zostaje „narzucony” przez stronę o silniejszej pozycji negocjacyjnej, z intencją utrudnienia możliwości dochodzenia przysługujących jej roszczeń z uwagi na wysokie koszty postępowania. W takim wypadku ważność zapisu na sąd polubowny powinna być oceniana przez pryzmat wad oświadczenia woli.

Bez względu na rozważania dotyczące ustalania niewykonalności zapisu na sąd polubowny w oparciu o podstawy dla zwolnienia strony od kosztów sądowych Sąd Najwyższy zastrzegł w głosowanym postanowieniu, że „stwierdzenie niewykonalności zapisu powinno stanowić *ultima ratio* na wypadek, gdyby usunięcie tej przeszkody było niemożliwe w postępowaniu przed sądem polubownym”. W rezultacie stanowisko Sądu Najwyższego jest wewnętrznie sprzeczne. Nie można bowiem zapominać, że do wydania tego postanowienia doszło na skutek wszczęcia przez powoda postępowania bezpośrednio przed sądem powszechnym, tj. bez wcześniejszego podjęcia próby wszczęcia postępowania przed sądem arbitrażowym, a więc bez umożliwienia SAKIG lub arbitrom rozpoznania zarzutów strony co do braku możliwości poniesienia kosztów postępowania arbitrażowego.

Paradoksalnie, powyższe zastrzeżenie Sądu Najwyższego jest również tym, które należy ocenić pozytywnie.

Jak już wspomniano, w praktyce arbitrażu obok koncepcji materialnoprawnej, ujmującej problem ubóstwa strony w kontekście prawa do sądu, wykształciła się także koncepcja proceduralna, w świetle której problem ten wymaga oceny z zachowaniem zasady *kompetenz-kompetenz*. Powołane wyżej zapatrywanie Sądu Najwyższego zdaje się wpisywać właśnie w koncepcję proceduralną, zakładając

pierwszeństwo arbitrażu w zakresie rozwiązania problemu ewentualnego ubóstwa strony w kontekście kosztów postępowania arbitrażowego. Zastosowanie koncepcji proceduralnej w naturalny sposób wymaga odrzucenia pozwu przez sąd powszechny na podstawie art. 1165 § 1 k.p.c. w sytuacji, gdy strona zaniechała próby uprzedniego wszczęcia postępowania arbitrażowego. Tylko bowiem w takiej sytuacji strona ma obowiązek zastosowania się do *prima facie* wiążącego ją zapisu na sąd polubowny, a sąd polubowny ma możliwość usunięcia przeszkody polegającej na rzekomym lub realnym braku możliwości poniesienia kosztów postępowania arbitrażowego przez stronę albo oceny skuteczności zapisu na sąd polubowny na podstawie art. 1180 k.p.c. Odmowa wszczęcia lub umorzenie postępowania arbitrażowego otwierałoby stronie możliwość dochodzenia roszczeń przed sądem powszechnym na skutek możliwej do udowodnienia niewykonalności zapisu na sąd polubowny w rozumieniu art. 1165 § 2 k.p.c. w zw. z art. 1180 k.p.c. Jednocześnie brak jest podstaw dla przyznawania sądom powszechnym kompetencji w zakresie kształtowania zasad ponoszenia kosztów postępowania przez strony, a w szczególności wymogu zobowiązania się przez stronę przeciwną do poniesienia kosztów za stronę ubogą jednocześnie z podniesieniem zarzutu zapisu na sąd polubowny²⁵.

Należy również rozważyć sytuacje, w których postępowanie arbitrażowe nie zostanie wszczęte na skutek braku uiszczenia opłaty rejestracyjnej przez stronę albo nieuiszczenie zaliczki na poczet kosztów postępowania uniemożliwia dalsze prowadzenie postępowania, w tym ukonstytuowanie się trybunału arbitrażowego. Brak możliwości nadania sprawie dalszego biegu w postępowaniu arbitrażowym, wykazany przez stronę odpowiednim dokumentem (np. postanowieniem o umorzeniu postępowania czy zwrotem wezwania lub pozwu arbitrażowego), powinien być podstawową przesłanką dla ustalenia przez sąd

²⁵ Odmienne: S. Cieślak, *op. cit.*, s. 410.

powszechny niewykonalności zapisu na sąd polubowny w trybie art. 1165 § 2 k.p.c.²⁶.

Podsumowanie

Mając na uwadze całość uzasadnienia głosowanego postanowienia, nie sposób nie zauważyć, że rozumowanie Sądu Najwyższego obarczone jest podstawowym błędem – domniemanie skuteczności zapisu na sąd polubowny w myśl zasady *kompetenz-kompetenz* nie powoduje naruszenia prawa strony do sądu *per se*. Wręcz przeciwnie, ewentualny brak możliwości wszczęcia czy też prowadzenia postępowania przed sądem polubownym (z jakiegokolwiek przyczyny) powinien być interpretowany

jako przesłanka możliwości dochodzenia roszczeń przez stronę przed sądem powszechnym. W rezultacie sytuacja, w której strona nie może dochodzić przysługujących jej roszczeń na jakimkolwiek forum, powinna być wyłączona.

Należy również postulować wprowadzenie przez stałe sądy polubowne odpowiednich postanowień do regulaminów arbitrażowych, umożliwiających rozpoznanie spraw, w których strona powołuje się na brak możliwości poniesienia kosztów postępowania arbitrażowego zarówno na etapie opłaty rejestracyjnej, jak i w kontekście kosztów całego postępowania. Nie budzi przy tym wątpliwości, że wprowadzenie rozwiązań regulaminowych w tym zakresie pozwoliłoby na uniknięcie problemów związanych z zasadniczym brakiem rozwiązań proceduralnych dotyczących możliwości poniesienia przez stronę kosztów postępowania arbitrażowego.

²⁶ Na znaczenie dowodowe uprzedniego wszczęcia postępowania arbitrażowego zwraca uwagę również S. Cieślak (*ibidem*).

Abstract

The impact of a party's inability to bear the costs of arbitration proceedings on the effectiveness of an arbitration clause – commentary on the decision of the Supreme Court of 19 January 2024, II CSKP 897/22

Keywords: arbitration clause; unenforceability; impecuniosity; inability to bear the costs of arbitration proceedings

This commentary provides a critical analysis of the Supreme Court's ruling within the context of the issue concerning the impact of a party's impecuniosity on the enforceability of an arbitration clause. First, the question of a party's inability to bear the costs of arbitration should be assessed according to the principle of kompetenz-kompetenz. Second, the inability to initiate and conduct arbitration must be demonstrated by the party in order to declare the arbitration clause unenforceable under Article 1165 § 2 of the Civil Procedure Code. Third, making the unenforceability of an arbitration clause dependent on national regulations regarding the conditions for exemption from court costs conflicts with the need to ensure a uniform interpretation of Article 8 (1) of the UNCITRAL Model Law.

Bibliografia

Literatura

Born G., *International Commercial Arbitration*, vol. 1: *International Arbitration Agreements*, Alphen aan den Rijn 2014.

Carvalho Engholm Cardoso M., *Impecunious parties in international commercial arbitration*, "Arbitration International" 2020, vol. 36(1). <https://doi.org/10.1093/arbint/aiaa002>

Cieślak S., *Konsekwencje procesowe braku środków finansowych strony na pokrycie kosztów wszczęcia i prowadzenia postępowania arbitrażowego. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 19.01.2024 r., II CSKP 897/22*, „Polski Proces Cywilny” 2024, nr 3.

Kristovic-Blazevic L., Vorotilova T., Dumas M., *Dubai Court of Cassation confirms validity and enforceability of arbitration agreements despite non-payment of arbitration costs*, 19.02.2024, <https://www.globalarbitrationnews.com/2024/02/19/dubai-court-of-cassation-confirms-validity-and-enforceability-of-arbitration-agreements-despite-non-payment-of-arbitration-costs> (dostęp: 29.07.2025).

Kröll S., *The ‘incapable of being performed’ exception in Article II(3) of the New York Convention* [w:] *Enforcement of Arbitration Agreements and International Arbitral Awards: The New York Convention in Practice*, eds. E. Gaillard, D. Di Pietro, London 2008.

Orecki M., *Brak środków finansowych na postępowanie przed sądem polubownym a zapis na sąd polubowny*, „Polski Proces Cywilny” 2016, nr 1.

Pietkiewicz P., *Koszty postępowania przed sądem polubownym* [w:] *System Prawa Handlowego*, t. 8: *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2015.

Tomaszewski M., *Skuteczność ochrony prawnej przed sądami polubownymi. Doświadczenia polskie*, „Przeгляд Sądowy” 2006, nr 1.

Tomaszewski M., *Umowa o arbitraż* [w:] *System Prawa Handlowego*, t. 8: *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2015.

Zaleska-Korziuk K., *Charakter prawny umowy o finansowanie postępowania arbitrażowego przez osobę trzecią (third-party funding)*, Warszawa 2021.

Żukrowska M., *Atypowe klauzule arbitrażowe*, Kraków 2023 (maszynopis pracy doktorskiej, Uniwersytet Jagielloński).

Akty prawne

Konwencja o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych, sporządzona w Nowym Jorku 10 czerwca 1958 r. (Dz.U. 1962, nr 9, poz. 41, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2024, poz. 1568, ze zm.).

Ustawa modelowa o międzynarodowym arbitrażu handlowym, przyjęta przez Komisję Międzynarodowego Prawa Handlowego ONZ (UNCITRAL) w dniu 21 czerwca 1985 r., zmieniona w dniu 7 lipca 2006 r.

Orzecznictwo

Postanowienie SN z dnia 19 stycznia 2024 r., II CSKP 897/22.